

de Raad zover dat die met medisch en kerkelijk personeel ging participeren in het werk van het noodlijdende Schotse ziekenhuis in Tiberias in Noord-Israël. Wat in Nederland niet lukte, gebeurde in de jonge staat Israël wel: Grolle werd daar door de joodse gemeenschap ontvangen als een gewaardeerde vriend in nood. Hier was een man die zich praktisch inzette voor *Eretz Yisraeel*, en die men de belerende domineestoon van sommige hervormde publicaties graag vergaf. Naamsbekendheid en invloed van de Raad op het kerkelijk debat waren gedurende zijn periode als secretaris vele malen groter dan die van de NVVI en Elim ooit waren geweest.

Kerk en Israël binnen een nieuwe kerkorde

De besturenstructuur van het Algemeen Reglement uit 1816 werd al lang ervaren als belemmerend voor de ontplooiing van de NHK. Vanaf de tweede helft van de 19e eeuw waren er regelmatig veranderingspogingen ondernomen. Daar elk ingebracht reorganisatieontwerp telkens weer door de synode verworpen werd (de laatste op 8 augustus 1939 met één stem), leek het initiatief nu van onderaf – vanuit de gemeenten – te moeten komen. Gedacht werd aan een vergadering die de bevoegdheid zou krijgen een nieuwe kerkorde voor te bereiden. Deze Constituante zou eerst later (1945) gerealiseerd worden in het z.g. ‘Werkorde-voorstel’⁵⁴ en daarmee anders dan Grolle aanvankelijk had gedacht.

Al ver voor de Duitse bezetting hadden Grolle, Rottenberg en Ten Boom⁵⁵ zich ervoor ingezet dat de Nederlandse Hervormde Kerk de ‘Israëlzending’ zou overnemen. In 1937 was Grolle op bezoek geweest bij H.A. Hesse (1877-1957), rector van de theologische hogeschool van Barmen (bij Wuppertal). Die had hem laten zien wat het nationaalsocialisme in de praktijk betekende. Het regime pakte de kerk aan, te beginnen bij de rand: bij de christelijke en specifiek ook de joods-christelijke organisaties. De kerk als instituut, mits onder krachtige leiding, bood meer bescherming tegen intimidatie en infiltratie dan een verenigingsstructuur. Om op alle eventualiteiten voorbereid te zijn, wilde Grolle dat in Nederland zo snel mogelijk gerealiseerd zien.⁵⁶ Echter, gemakkelijk zou dat allerminst gaan.

In mei 1940 werd ons land bezet en een jaar later, juni 1941, werden Elim en de NVVI door de Duitsers opgeheven. Op 30 januari 1942 – twaalf dagen na Rottenberg’s gevangenneming – kwam onder leiding van de godsdienstfenomenoloog en zendingsstrateeg prof. H. Kraemer (1888-1965)⁵⁷ een klein comité bijeen om actuele vragen door te spreken: o.a. over de grondslag van de ‘Israëlzending’ en de haar toekomstende plaats in de Nederlandse Hervormde Kerk. Midden in de verschrikkelijke maanden van deportatie en voorbereidingen daarvan, wisten Grolle, Dekker en Ten Boom het comité

Grolle: wijkbericht Nicolai-kerk, in: *Hervormd Utrecht*, 2 (1946) nr. 29 (jan), 213.

⁵³ H. Dekker, ‘De Kentering’, in: *Kerk en Israël* 19 (1965) nr. 5 (mei), 6; T. Engelsma, ‘Met Gods hulp gelukt’ *Willem ten Boom* (1886-1946) *Een leven lang op de uitkijk voor Israël*, Haarlem, 2013.

⁵⁴ A. Rasker, *De Nederlands Hervormde Kerk – vanaf 1795. Geschiedenis, theologische ontwikkelingen en de verhouding tot haar zusterkerken in de negentiende en twintigste eeuw*, Kampen 2004, 267-275.

⁵⁵ Op te merken valt dat dit drietal heel verschillend was. Ten Boom geworteld in zowel Réveil als een academische achtergrond; Rottenberg vertegenwoordiger van een Elim-theologie met duidelijk eschatologische en joods-nationale onder-tonen (die Ten Boom juist probeerde te temperen); Grolle maatschappelijk dichterbij Ten Boom en theologisch geestverwant aan Rottenberg.

⁵⁶ L.H. Ruitenbergh, ‘Hoe dominee Grolle Israël ontmoette’, in: *Hervormd Nederland* 12 januari 1963.

⁵⁷ Hendrik Kraemer was gepromoveerd in de letterkunde, opgeleid aan de Nederlandse Zendingsschool te Rotterdam, vanaf 1940 voorzitter van de door de Synode ingestelde commissie voor kerkelijk overleg, en voorzitter van de werkgroep ‘Gemeente-bouw’. Cf. het lemma over Kraemer van de